

Tanja LAMOVEC (1995), *Ko rešitev postane problem in zdravilo postane strup: Nove oblike skrbi za osebe v duševni krizi*. Ljubljana: Lumi (360 str.)

NE SMEŠ. Le to besedo poznam. To je edina beseda, ki sem se jo kdajkoli naučila. Ne smeš. Ne morem pisati samo z eno besedo. Ženski besednjak: ne smeš. Ne povej. Ne misli. Nikdar ne, karkoli delaš, ne občuti. Kajti če boš občutila, se bo bolečina zopet povrnila. Ne.

Elly Danica

Resnična pomoč je lahko le tista, ki jo posameznik poišče po svoji svobodni volji, pod pogoji, na katere pristane. Vse ostalo je nasilje in ga moramo kot takega tudi pojmovati. Psihijatrija, kakršno poznamo danes, ne služi koristnim uporabnikom, temveč potrebam družbe.

Tanja Lamovec

Način, na katerega določena družba ravna z ljudmi, na katere se lepijo etikete, tako na ravni izjav kot na ravni dejanj, je eden najpomembnejših kriterijev za oceno njene duhovne razvitosti in dosežene stopnje tolerance. Za dosego takega duhovnega stanja pa mora biti vsaj nekaj ljudi, ki z nadpovprečno senzibilnostjo za določen problem širijo področje znanja, nujnega za prevpraševanje starega korpusa stališč in miselnih modelov.

Knjiga dr. Tanje Lamovec je v tem smislu pionirsko delo, ki s svojim radikalnim pristopom k tematiki duševnega zdravja odpira nove prostore, ki se raztezajo onstran medicinskega modela in tradicionalnih socialnih modelov. Njeno delo zaznamujeta izjemna inovativnost in radikalen pogled na obstoječa medicinska, socialna in psihološka znanja. V evropskem prostoru bi v tem hipu težko našla podoben učbenik in znanstveno razpravo obenem, ki bi problematizirala toliko področij in s tem razprostrla problem duševnega zdravja v vseh razsežnostih: vprašanje psihoz, spremenjenih stanj zavesti, problem »psihiatrogenih«
poškodb, pa tudi alternativna gibanja in skupnostne oblike skrbi za ljudi v duševni krizi.

Knjiga obravnava zgodovino razvoja psihijatrije, duševnih boleznih in oblik zdravljenja,

ki so značilne za različna obdobja bližnje zgodovine. Ta pregled pokaže, da zgodovina psihijatrije temelji na nadzorovalnih mehanizmih, ki naj bi rešili družbo pred človekom, ki je drugačen, in človeka samega pred svojo lastno drugačnostjo. Avtorica se ustavlja ob tem, kaj danes pomeni biti zaznamovan kot »duševno bolan«, kako to dejstvo spremeni vsako poro življenja in kakšne so razlike med modeli zdravljenja v tradicionalnih tribalnih družbah in v zahodnih razvitih družbah. Če je v tribalnih družbah v proces zdravljenja vključena vsa skupnost, je v zahodnem medicinskem modelu človek iz nje izločen in podvržen številnim ritualom ponižanja. Avtorica na dramatičen, ekspresiven in obenem realističen način opisuje mortifikacijske rituale v psihiatrični ustanovi, katerih izkušnje ima tudi sama in ki pripeljejo do posledic, ki jih je Ivan Illich imenoval iatrogene poškodbe.

Nikomur nisem bila nevarna, le nekoliko boljše volje sem bila. Vedela pa sem tudi, da se to ne sme stopnjevati. Nihče ne bi mogel reči, da sem psihotična. Celo ona tega ni trdila. Nikogar na svetu nimam, ki bi se zavzel zame. Nikogar, ki bi verjel, da se mi godi krivica. Moji »najbližji«
so me izdali. Če ne bi bilo tistega telefonskega pogovora, bi me mogoče še spustila. Potem sem podpisala, da sem prišla prostovoljno. Gnusila sem se sama sebi, a preveč sem se jih bala. Bala sem se njihovega mučenja s prevelikimi dozami zdravil, ki jih včasih uporabljajo kot kazen. (Str. 32.)

Okoliščine zdravljenja pogosto bolj kot psihična kriza spremenijo življenje človeka in ga globoko zaznamujejo. Zato ljudje v času psihiatričnega zdravljenja v klasičnih institucijah razvijejo strategije, ki jih varujejo pred dolgotrajnim bivanjem v ustanovi in pred njenimi negativnimi učinki.

Kot alternativo zahodnemu medicinskemu modelu avtorica postavlja socialni model, podoben tribalnemu, v katerem človek doživi

kar najmanj stigmatizacije in institucionalnih poškodb. Različna spremenjena stanja zavesti je mogoče pripisati tudi različnim mističnim doživetjem, ki povsem uhajajo medicinski interpretaciji psihoze.

Dr. Tanja Lamovec proces doživetja psihoze prikazuje na dveh študijah primera, ki govorijo tako o procesu psihotičnega duševnega stanja kot o procesu napora, notranje moči in samodiscipline za izhod iz njega. Gre za primer Johna Thomasa Percevala in Johna Custancea, ki sta že v preteklem stoletju prav zaradi osebne izkušnje psihotičnega doživetja zahtevala reformo psihiatričnih bolnišnic.

Pomemben del knjige je uvod v fenomenološki pristop na področju duševnega zdravja, ki se ukvarja s problemom intersubjektivnosti, brezpogojnega sprejemanja, razumevanje dogodka s pogledom tistega, ki je akter doživljanja (emski pristop), upoštevanje vsakdanjega sveta kot izvora spoznanja in aktivne vloge človeka v njem. Prav to pa so ključni elementi pri ravnanju s človekom, ki je v globoki duševni stiski. Avtorica se opira na rimsko fenomenološko šolo in zlasti na predstavnike fenomenološke psihiatrije, ki so v severni Italiji začeli demokratizacijo in dezinstitutionalizacijo psihiatrije v 70. letih. Kot zapiše avtorica:

»Basaglia se kot fenomenolog ni ukvarjal le s klasificiranjem simptomov in motenj, kot je to značilno za klasično psihiatrijo, temveč je poskušal povezati motnje z okoliščinami, v katerih so nastajale. Ni se zadovoljil le z družbeno kritiko, temveč je, v skladu s predpostavkami fenomenologije, aktivno pristopil k spreminjanju družbe.« (Str. 151.)

Pomemben del knjige sestavlja prikaz alternativnih gibanj na področju duševnega zdravja od sedemdesetih let naprej. Ta gibanja so bila sestavljena iz gibanj uporabnikov, zainteresiranih laikov, prostovoljcev na tem področju, staršev in različnih strokovnjakov. Vprašanje duševnega zdravja so videli kot vprašanje neustreznega ravnanja medicinskih ustanov, kot problem procesa stigmatizacije in kot problem človekovih pravic. Med take alternative sodijo na primer Kingsley Hall in Arbours Association v Londonu, Soteria v ZDA in ALTRA - Odbor za novosti v duševnem zdravju v Ljubljani. Njihova skupna značilnost je, da temeljijo na konceptu skupnostne skrbi in na organizaciji uporabnikov ter da so alternativa

ravnanju s psihotičnimi duševnimi stanji v instituciji. Tudi druge skupnostne oblike, ki jih predstavlja avtorica, temeljijo na podobnih načelih: na konceptu normalizacije in deinstitucionalizacije, na temeljnih človekovih potrebah in na človekovi avtonomiji in enkratnosti. Modeli intervencije so sestavljeni iz krizne intervencije na terenu, iz široke ponudbe različnih bivalnih enot, kamor se lahko oseba za daljši ali krajši čas umakne, ali iz večnamenskega dnevnega centra, kjer se odvijajo različne aktivnosti. Skupna značilnost skupnostnih služb je, da so uporabniki in uporabnice udeleženi v vseh procesih odločanja in da načrtovanje službe temelji na njihovih potrebah.

Avtorica predstavlja skupine za samopomoč kot pomembno obliko druženja za ljudi, ki so uporabniki psihiatričnih služb, in različne tipe zagovorništva. Zagovorništvo se je na pobudo Altre od leta 1993 začelo razvijati tudi v Sloveniji. Avtorica, ki je tudi sama ena od njegovih pobudnic, analizira dosedanje delo te službe in njene cilje v prihodnje.

Naslednji model skupnostne skrbi za ljudi, ki imajo težave z duševnim zdravjem, je delo z družinskimi člani, ki lahko pomembno vplivajo na izboljšanje ali poglobitev duševne krize. V svetu obstajajo različni modeli za izobraževanje družin in za sodelovanje med strokovnjaki in svojci. Ena od alternativ medicinskemu modelu je preživetje krize znotraj družine, kar lahko pomeni varen in znan prostor za osebo, ki trpi. Druga vrsta inovacij, ki jih predstavlja avtorica, je gibanje ljudi, ki slišijo glasove; to je najbolj razširjeno na Nizozemskem in v Veliki Britaniji. Skupnostni modeli pomoči, ki razširja ozke medicinske definicije, poudarja namreč pomen drugačnega ravnanja z glasovi in ne njihovega zanikanja.

Čeprav avtorica v predgovoru zapiše, da poskuša knjiga spregovoriti o norosti, pa njeno delo pomeni veliko več. Ukvarja se namreč s procesi, ki se dogajajo v času psihoze — »razpada filtra« —, s procesi, ki se dogajajo pri uporabi nevroleptikov, pa tudi z načini, kako premagati krizo brez vstopa v institucijo. Največja inovacija, ki jo prinaša knjiga v slovenski prostor, je analiza načinov in pravil, kako si lahko človek v krizi pomaga sam, kako lahko zmanjša posledice krize in kako lahko osebi pomagajo drugi. Med alternative medicinskemu zdravljenju spada tudi preživetje krize

doma, s podporno skupino ljudi, ki sledi pravilom za ravnanje v krizni situaciji, saj »toplo in vzpodbudno okolje, ki omogoča samostojno odločanje, v večji meri preprečuje nadaljne krize kot nevroleptiki« (str. 351).

Knjiga dr. Tanje Lamovec sega torej na področje zgodovine, socialne psihologije, socialnega dela, filozofije in duševnega zdravja, pa tudi na področje konkretnih sprememb v vsakdanjem življenju pri nas in v tujini, na področje socialnih inovacij, socialnih akcij in eksperimentov. Odlikuje jo izjemno razumljiv jezik, ki pričujoče znanstveno delo odpira tudi ljudem, ki niso strokovnjaki/strokovnjakinje, vendar potrebujejo pomoč. Knjiga sama ponuja pod-

poro in opogumljanje za samopomoč in samozagovorništvo.

Kakor avtorica v zadnjem odstavku knjige zapiše, da je čas, da začnemo ustvarjati alternative, tako je bil tudi že čas, da smo dobili tako knjigo. Morda bi lahko imeli prav to delo za mejnik, ki je na Slovenskem dokončno definiralo socialno in skupnostno perspektivo na področju duševnega zdravja in tako zasul sramotno in zevajočo zev, ki se je raztezala v teorijo in prakso tega področja. Dogodek, ki prinaša olajšanje in veselje.

Darja Zaviršek